

IRODALOM

KUBASSEK JÁNOS:

A Szahara bűvöletében

– Az „Angol beteg” igaz története. Almásy László hiteles életrajza.

Panoráma, Budapest, 2016. 463 p.

Egy tudományos ismeretterjesztő mű többszöri kiadása rendszerint arra utal, hogy a munka utat talált a szélesebb olvasóközönséghez, így a kiadónak és a szerzőnek egyaránt megéri újra foglalkozni vele. Ráadásul ha a korábbi megjelenéseket (1998, 2002) követő harmadik, átdolgozott kiadás még bővül is, az egyértelműen arra utal, hogy a szerző tovább foglalkozott a témával, újabb adatokhoz jutott, és újabb megállapításokkal egészíthette ki művét. Márpedig jelen esetben az első és a sok képpel illusztrált harmadik kiadás között közel 160 oldalnyi a különbség. Ez egyszersmind arra az alapigazságra is rámutat, hogy egy tudománytörténeti kérdéseket boncolgató témát szinte sohasem lehet teljesen befejezni és lezárni. Újabb adalékok felszínre kerülése újabb közelítéseket tesz lehetővé, sőt akár korábbi értékítéletek módosulását is maga után vonhatja.

KUBASSEK JÁNOS munkája, amely ALMÁSY LÁSZLÓ életművét dolgozza fel, igen jó példa erre. A kötet az 1990-es évek végén az *Angol beteg* című film (1997) világsikere révén került az érdeklődés homlokterébe. Akik a szerző korábbi sikeres könyveit olvasták, vagy éppen magát a szerzőt is ismerik, azok tudják, milyen szívóssággal, munkabírással és akarással áll neki egy-egy tudományosan is érdekes (de akár a mindennapi élet által felvetett nagyon is gyakorlati) probléma feldolgozásának és megoldásának. Mindig hatalmas adatgyűjtő munkát végez és az adatok szinte kimeríthetetlen gazdagsága alapján – olykor kisebb-nagyobb, de mindig figyelemreméltó vargabetűket is téve – élvezetesen, olvasmányos stílusban mutatja be a földrajzi felfedezések és neves világjárók sokszor igen kalandos történetét. A történetek segítségével pedig igen plasztikusan tárja fel valamely földi táj természeti sajátosságait vagy éppen emberi jellemzőit. Ennek során nemcsak jó értelemben vett ismeretterjesztést végez, hanem témájának egy-egy részletét sokszor olyan mélyrehatóan

elemzi, hogy abból új tudománytörténeti eredmények is kibontakoznak.

Földünk legnagyobb sivatagának földrajzi megismerésben magyar utazóknak és kutatóknak is kiemelkedő szerepe volt. A Szahara szerelmesének is nevezhető ALMÁSY LÁSZLÓ maga is afféle autodidakta geográfussá vált, miközben viszonylag rövid, de igen kalandos életében keresztül-kasul bejárta e földrésznyi sivatag keleti részének, főleg a Líbiai-sivatagnak az 1950 előtti két évtizedben még sok helyen teljesen ismeretlen világát. Többször kiváló tudósokat is vitt magával, illetve kapcsolódott más tudományterületek kiváló nemzetközi kutatóinak munkájához. Sőt azokat érdemben kiegészítette, miáltal olykor a tudományos felfedezés elsőségének érdemét is kockáztatta. Előbbire példa, hogy a magyar tudósok közül az ifjú KÁDÁR LÁSZLÓ éppen Almásy 1933-as expedícióján végzett megfigyelései és mérései alapján írhatott a nemzetközi tudományban is jegyzett alapvető tanulmányokat a Líbiai-sivatag „Nagy Homoktengerének” különleges dűnesorairól („líbiai buckák”) és a Gilf Kebir fennsíkjának geomorfológiájáról. Utóbbira pedig az Almásy által a következő évben az Uweinat-hegységbe és más, ősi szaharai sziklarajzokat rejtő vádikba kalauzolt világhíres német etnológus, LEO FROBENIUS esete említhető példaként, akinek későbbi munkái alapján sokan Almásy felfedezői elsőségét is kétségbe vonták.

A könyv eme új kiadása is részletesen feltárja az utazó ifjú éveit egészen az 1921-es királypuccsig, illetve az 1920-as évek történéseit az első Nílus menti autóútig. A könyv kétségtelesen legfontosabb nagyfejezete Almásy 1930-as években tett sivatagi útjait mutatja be. A kötetben az expedíciók eredményein és a kalandokon túl a tudományos felfedezések körülményei és konkrét eredményei is teret kapnak. Különösen érdekes olvasmány a „Zarzura-probléma” leírása, valamint a Sura-vádi és az Uweinat-hegység

sziklarajzai felfedezésének felidézése. Almássy a háború alatt kiváló sivatagi ismeretei révén „kényszerült” egyik legkalandosabb szaharai „vállalkozásába”, amikor 1942-ben a német Afrika Korpshez vezényelt századosként német kémeket kellett Líbiából az angolok háta mögött a Nílus völgybe vezetnie (Salam-akció). A könyv ezen része, valamint a háború utáni féltévtized szomorúan izgalmas eseményeit bemutató nagyfejezete (*Háborús bűnös vagy ártatlan áldozat?*) különös részletességgel, a legfrissebb irodalmak és visszaemlékezések tükrében veszi sorra az utazó akkori hazai életének viszontagságait, és Ausztrián, valamint Rómán át vezető menekülési útját vissza Egyiptomba. Zárásként a szomorú végállomás, a salzburgi Wehrle sanatórium is megjelenik.

Maradnak persze rejtélyek is. Azt még a második kiadáshoz írt utószó ALMÁSY „feltámadásáról” és a harmadik kiadás mintegy 30 oldalas értékelő fejezete (*Gondolatok az „Almássy-renezéséről”*, benne a *Tükörszilánkok egy sivatagkutató portréjához* című rész) sem tudja véglegesen megválaszolni, hogy hogyan szabadult ki 1947-ben másodszer a magyar politikai rendőrség markából, s pontosan hogyan juthatott ki az országból Ausztriába. Jóllehet új interjúk és memoárok adatai (pl. a szinte ismeretlen Békés megyei családi kapcsolatokról) életének újabb és újabb titokzatos részleteit tisztázzák, az életútnak

valószínűleg maradnak örökre nyitott kérdései is. A sok kérdőjel eltüntetését nehezíti, hogy míg a könyv első kiadásakor még több mint ötven egykori ismerős, barát, útitárs, kortárs, rokon és szemtanú élt, addig a harmadik kiadás idejére számuk féltucatnyira fogyatkozott. De még mindig előkerülhetnek lappangó forrásanyagok is, mint például CASPARIUS fekete-fehér filmje, amelyet a Vörös Hadsereg hírszerző tisztjei 1945-ben Berlinben megszereztek az Afrika Korpsra vonatkozó irat-és dokumentumanyag-gal egyetemben, vagy ALMÁSY kairói, Zamalek kerületi lakásának iratai, feljegyzései.

KUBASSEK JÁNOS könyvének új kiadása nemcsak hordozza az előzőek értékeit, hanem bővíti is azok körét, így mind a kalandos feltáró utazások rajongói, mind a tudománytörténészek számára hasznos forrásanyag. Olvasmányosságát a nagyszámú, érdekesen megírt tematikus kitérő még fokozza is. Külön kiemelendő a rendkívül gazdag, számozás nélküli, 300 tételt meghaladó, több esetben először megjelentetett kép-, térkép- és ábraanyag. Igaz a képélesség – sajnos nemcsak a régi felvételek esetében – jócskán hagy kívánnivalót maga után. Ugyanakkor ALMÁSY LÁSZLÓ életműve és a Szahara megismeréséhez egyaránt nagyon jó szolgálatot tesz a 126 szövegközi lábjegyzettel is gazdagított, több mint 320 tételes irodalomjegyzék.

SZABÓ JÓZSEF

PROBÁLD FERENC:

Válogatott tanulmányok a földrajzról ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2016. 176 p.

Minden tudós életében időnként szükség van egyfajta cezúra meghúzására, az *elért eredmények összefoglalására*. PROBÁLD FERENC nagy utat járt be a városklíma-kutatástól a regionális földrajzi, világgazdasági vizsgálódásokon át egészen a tankönyvek írásáig, amelyeken generációk egész sora – többek között e sorok írója is – felnőtt. Nevét középiskolás korunk óta ismerjük, hisz az ott szerepel a világ regionális földrajzát bemutató tankönyvek egész sorozatán.

Egy életpálya során az empirikus vizsgálatok mellett idővel egyre inkább fontossá válnak az elméleti kérdések. PROBÁLD FERENC figyelme az elmúlt években épp ezekre a problémákra, a földrajzudomány, azon belül pedig a regionális földrajz, a tájföldrajz, illetve a földrajzoktatás aktuális és sorsdöntő kérdései felé fordult.

E témákban jelent meg PROBÁLD FERENC tollából az ELTE Eötvös Kiadó gondozásában egy kiváló összefoglaló mű 2016 nyarán. A 12 dolgozatot tartalmazó „Válogatott tanulmányok a földrajzról” című kötet egyfajta visszatekintés az elmúlt bő két évtized munkásságára. Az esszék sorából 11 a különféle kötetekben és periódikákban korábban megjelent írások másodközlése, míg az újonnan megírt első tanulmány egyfajta keretet biztosít a könyvhöz. Időszerű volt végre összefoglalni ezeket a szakmai viták hevében elszórva megjelent írásokat, amelyek így összerendezve mutatják be igazán PROBÁLD FERENC gondolatait, látásmódját a földrajzudomány helyzetéről, jövőképeiről, feladatairól.

A tanulmánykötet világosan strukturált mű. Első fejezetei végigveszik a regionális földrajz